

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NICHOLSON, REYNOLD A.

Misticii Islamului / Reynold A. Nicholson;

trad.: Iustina Cojocaru. - București : Herald, 2017

ISBN 978-973-111-651-8

I. Cojocaru, Iustina (trad.)

2

R.A. Nicholson

The Mystics of Islam,

G. Bell and Sons, Ltd., Londra, 1914.

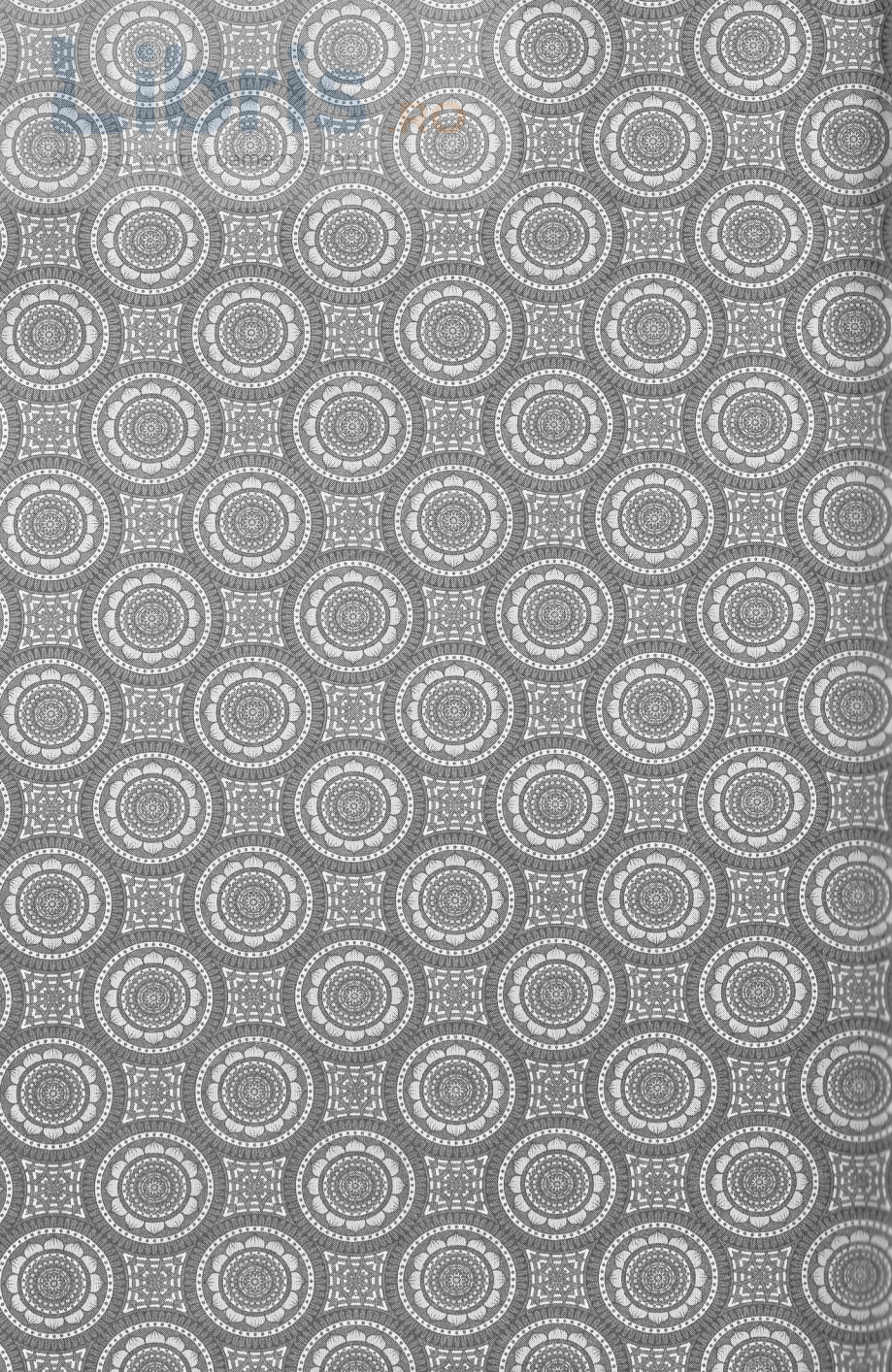
REYNOLD NICHOLSON

MISTICII ISLAMULUI

Traducere din limba engleză:

IUSTINA COJOCARU

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Introducere	5
Capitolul I. Calea	34
Capitolul II. Iluminarea și extazul	58
Capitolul III. Gnoza	77
Capitolul IV. Iubirea divină	113
Capitolul V. Sfinți și miracole	134
Capitolul VI. Starea unitivă	164

CAPITOLUL I

Calea

Misticii, indiferent de naționalitate sau credință, au descris evoluția vieții spirituale ca pe o Călătorie sau un pelerinaj. Au fost folosite și alte simboluri pentru a servi aceluiași scop, dar acesta pare să fie aproape universal în mijlocul diversității de mijloace folosite. Sufitul care pornește în căutarea lui Dumnezeu se numește pe sine un „călător” (*sālik*); el înaintea parcurgând pe îndelete anumite „stadii” (*maqāmāt*) de-a lungul unei „căi” (*tariqat*) pentru a atinge scopul uniunii cu Realitatea divină (*fanā fi 'l-Haqq*). Dacă el și-ar propune să întocmească o hartă a acestei ascensiuni interioare, ea nu ar corespunde exact cu niciuna dintre cele pe care le-au întocmit exploratorii dinaintea sa. Asemenea hărți sau scări ale perfecțiunii au fost elaborate de maeștrii sufiți începând cu o perioadă timpurie, iar obiceiul musulman neinspirat de clasificare prin ordonarea în categorii a avut ca efect obținerea unei bogate

recolte târzii. „Calea”, așa cum este descrisă de autorul textului timpuriu *Kitāb al-Luma'*, probabil cel mai vechi tratat integral de sufism de care dispunem astăzi, constă în următoarele șapte „stadii”, fiecare dintre ele (cu excepția primului din seria lor) fiind efectul „stadiilor” ce l-au precedat: (1) căința, (2) abținerea, (3) renunțarea, (4) sărăcia, (5) răbdarea, (6) încrederea în Dumnezeu, (7) realizarea. „Stadiile”¹ constituie disciplina *ascetică și etică* a sufitului și trebuie să se facă distincție între ele și așa-numitele „stări” (*ahwāl*, forma de plural a cuvântului *hāl*), care alcătuiesc un lanț similar *psihologic*. Autorul din care tocmai am citat amintește de zece „stări”: meditația, apropierea de Dumnezeu, iubirea, frica, speranța, dorul, apropierea, serenitatea, contemplarea și siguranța. În vreme ce „stadiile” sunt câștiguri progresive ce pot fi dobândite și stăpânite datorită eforturilor personale ale individului, „stările” sunt trăiri și dispoziții spirituale asupra cărora omul nu are niciun control:

Ele coboară de la Dumnezeu în inima sa, fără ca el să poată să le respingă atunci când vin sau să le rețină când ele îl părăsesc.

„Calea” sufitului nu se încheie până când el nu va fi terminat de parcurs toate „stadiile”, care să îl facă să devină perfect în fiecare dintre ele, înainte să avanseze la următoarea și, de asemenea, până ce nu va fi

¹ Sau „stațiunile”. (N. tr.)

experimentat „stările”, așa cum Dumnezeu a îngăduit în ceea ce îl privește. După aceea, și doar după aceea, el este în continuare ridicat în planurile mai înalte ale conștiinței, pe care sufiții le numesc „Gnoza” (*ma'rifat*) și „Adevărul” (*haqīqat*), unde „căutătorul” (*tālib*) devine „cunoscătorul” sau „gnosticul” (*'ārif*) și realizează că această cunoaștere, cunoscătorul și cunoscutul sunt Unul și același.

După ce am prezentat, cât mai succint cu putință, cadrul extern al metodei prin care sufitul se apropie de atingerea scopului său, acum voi încerca să vă ofer câteva explicații privitoare la transformările operate în universul lui interior. Capitolul de față își propune să trateze despre prima parte a călătoriei compuse din trei stațiuni – Calea, Gnoza și Adevărul –, prin care este adesea simbolizată căutarea Realității divine.

Primul loc în orice enumerare a „stadiilor” este ocupat de „pocăință” (*tawbat*). Acesta este termenul musulman folosit pentru a desemna „convertirea” și el marchează începutul unei vieți noi. În biografiile unor sufiți remarcabili sunt relatate de obicei visuri, viziuni, senzații auditive și alte experiențe care i-au determinat să intre pe Cale. Oricât de comune ar putea să pară, aceste relatări au o bază psihologică și, dacă sunt autentice, ele ar merita să fie analizate în detaliu. Căința este descrisă ca fiind trezirea sufletului din somnul nechibzuinței, astfel încât

păcătosul devine conștient de drumurile greșite pe care a apucat în viață și se simte plin de remușcări pentru faptul că a fost nesupus în trecut. Cu toate acestea, el nu este un penitent adevărat decât dacă: (1) renunță imediat la păcatul sau păcatele de care este conștient și (2) se angajează cu fermitate să nu mai revină niciodată la aceste păcate. Dacă nu va reuși să-și țină propria promisiune, va trebui să se întoarcă din nou la Dumnezeu, a cărui milă este infinită. Se spune că un sufit bine-cunoscut s-a căit de șaptezeci de ori și a căzut în păcat de șaptezeci de ori înainte să se căiască pentru ultima oară. De asemenea, convertitul, atât cât îi stă în putință, trebuie să le aducă satisfacție tuturor celor pe care i-a rănit. Numeroase exemple de asemenea reparații morale ar putea fi identificate în textul *Legend of the Moslem Saints*.

Conform teoriei misticii superioare, căința este exclusiv un act al grației divine, ce vine de la Dumnezeu înspre om, și nu de la om înspre Dumnezeu. Cineva i se destăinuia lui Rabī'a:

„Am comis multe păcate; dacă mă voi îndrepta plin de căință spre Dumnezeu, se va întoarce El plin de îngăduință spre mine?” „Nici vorbă!” i-a răspuns ea, „dar dacă El se va întoarce spre tine, tu te vei întoarce spre El.”

Întrebarea dacă ar trebui să fie rememorate sau date uitării păcatele după actul pocăinței ilustrează un aspect esențial prezent în etica sufită: mă refer la

diferența dintre ce li se predică novicilor și discipolilor și ceea ce este considerat drept o doctrină ezoterică de către adepți. Orice ghid spiritual mahomedan al sufletelor ar putea să le spună elevilor săi că a gândi cu smerenie și a se lăsa cuprinși de remușcări pentru propriile păcate reprezintă principalul mod de vindecare contra vanității spirituale, dar chiar el ar putea în egală măsură să creadă că adevărata căință constă în a da uitării totul, cu excepția lui Dumnezeu.

„Penitentul”, spune Hujwīrī, „este un îndrăgostit de Dumnezeu, iar îndrăgostitul de Dumnezeu este în starea de contemplare a lui Dumnezeu: în starea de contemplare, este greșit să îți amintești de păcat, deoarece amintirea păcatului este un vâl așternut între Dumnezeu și contemplator.”

Păcatul se referă la aseitate, care prin ea însăși este cel mai mare dintre toate păcatele. A uita de un păcat echivalează cu a uita de sine.

Aceasta este doar o formă de punere în practică a unui principiu care, după cum am menționat deja, guvernează întregul sistem etic al sufismului și care va fi explicat mai detaliat în următorul capitol. Pericolele ce decurg de aici sunt evidente, dar trebuie să acceptăm, cu toată onestitatea de care suntem capabili, că aceeași teorie de conduită morală s-ar putea să nu fie la fel de potrivită în cazul celor care s-au dovedit a fi ireproșabili în privința disciplinei

morale, precum și al celor care încă mai fac eforturi să atingă acest ideal de perfecțiune.

Pe ușa care deschide drumul spre pocăință stă scris:

Renunțați la tot ce ține de sine, voi, cei care intrați aici!

Acum convertitul începe ceea ce misticii creștini numesc Calea Purgatoriului. Dacă aspirantul urmează regula generală, își va alege un maestru spiritual (Shaykh, Pir, Murshid), altfel spus, un om sfânt înzestrat cu o bogată experiență și o profundă cunoaștere, al cărui cuvânt, indiferent cât de neînsemnat ar putea părea, reprezintă legea absolută pentru discipolii săi. Un „căutător” care își propune să traverseze „Calea” fără să beneficieze de susținere se bucură de prea puțină simpatie. Despre un asemenea aspirant se spune că „ghidul său este Satana”, iar el este comparat cu un copac care, lipsit de îngrijirea grădinarului, ajunge să nu aibă „niciun fruct sau roadele sale să fie amare”. Vorbind despre Shaykh-ii sufiți, Hujwīrī spune:

Când un nou aspirant se alătură celorlalți, cu scopul de a renunța la lume, ei îl supun disciplinei spirituale pe o durată de trei ani. Dacă el îndeplinește cerințele acestei discipline, totul este în ordine; altfel, ei consideră că acesta nu poate să fie acceptat să urmeze „Calea”. În primul an, el este în serviciul semenilor, în cel de-al doilea an, este în serviciul lui Dumnezeu, iar în cel de-al treilea an, acesta se dedică vegherii propriei inimi. El îi poate servi pe oameni doar când se așază el singur în rândul celor care servesc, iar pe

toți ceilalți, în rândul măștrilor, altfel spus, el trebuie să îi aprecieze pe toți, fără nicio excepție, ca fiind mai buni decât el însuși și trebuie să considere că este de datoria sa să se pună în serviciul tuturor, în egală măsură. Iar el poate să Îl servească pe Dumnezeu doar atunci când renunță definitiv la toate interesele sale egoiste legate fie de viața sa în prezent, fie din viitor și Îl venerază pe Dumnezeu exclusiv de dragul lui Dumnezeu, în aceeași măsură în care oricine Îl venerază pe Dumnezeu de dragul oricărui lucru pentru care se venerază pe sine însuși, și nu pe Dumnezeu. Iar el poate să vegheze asupra inimii sale doar atunci când și-a adunat gândurile și orice grijă este alungată, astfel încât, în deplină armonie cu Dumnezeu, el își păzește inima de atacurile nechibzuinței. Când aceste atribute sunt deținute de aspirant, el poate să poarte muraqqa'ât (rasa special croită pe care o poartă dervișii) ca un adevărat mistic, nu doar ca unul ce îi copiază pe alții.

Shibli era un elev al celebrului teozof Junayd din Bagdad. După convertirea sa, el a mers la Junayd, adresându-i-se în felul următor:

„Ei îmi spun că tu deții perla cunoașterii divine: fie mi-o dăruiești, fie mi-o vinzi.” Junayd i-a răspuns: „Nu pot să ți-o vând, căci nu ai putea să îmi dai cât valorează ea, iar ca să ți-o dau, ar însemna să o dobândești pe nimica toată. Nu știi cât valorează. Aruncă-te cu capul înainte, cum am făcut eu, în apele acestea ale oceanului, ca să poți să dobândești perla, așteptând ca o ființă răbdătoare”.

Shibli l-a întrebat ce trebuia să facă.

„Du-te”, i-a spus Junayd, „și vinde sulf.”

La sfârșitul anului, el i-a spus lui Shibli:

„Acest negoț face din tine o persoană de toți recunoscută. Mai bine să devii derviș și să te îndeletnicești doar cu cerșitul.”

Timp de un an întreg, Shibli a hoinărit pe străzile Bagdadului, cerșind de la trecători, însă nimeni nu l-a luat în seamă. Atunci el s-a întors la Junayd, care i-a spus în felul următor:

„Înțelegi acum? Nu reprezintă nimic în ochii oamenilor. Să nu te gândești niciodată la ei și nici să nu ții seama de ei în vreun fel. Pentru o vreme”, a continuat el, „ai fost o persoană de vază și aveai rang înalt în dregătoria ținutului. Mergi într-acolo și cere iertare tuturor celor față de care ai greșit!”

Shibli s-a conformat și timp de patru ani a mers din ușă în ușă, până când a obținut iertarea din partea tuturor, cu excepția unei singure persoane, a cărei urmă o pierduse definitiv. Când s-a întors la Junayd, acesta i-a spus:

„Încă mai ai de reparat ceva ce are legătură cu reputația ta. Mergi și fii încă un an cerșetor!”

În fiecare zi, Shibli păstra obiceiul de a duce pomana pe care o primea lui Junayd, care o împărțea săracilor și îl lăsa pe Shibli fără mâncare până a doua zi dimineața. Când se scursese deja un an în acest fel, Junayd l-a acceptat ca pe unul dintre discipolii

pentru oameni și cărți

săi, cu condiția ca el să își îndeplinească responsabilitățile de a fi în slujba celorlalți. După ce a servit un an în acest fel, Junayd l-a întrebat:

„Ce crezi acum despre tine?” Shibli i-a răspuns: „Consider că sunt cea mai nevrednică dintre creaturile lui Dumnezeu”. „Acum”, îi spuse maestrul, „crența ta este de neclintit.”

Nu cred că este necesar să zăbovesc asupra detaliilor legate de acest gen de pregătire a novicului: posturile și priveghiurile, jurămintele de păstrare a tăcerii, lungile zile și nopți de meditație în solitudine, pe scurt, toate armele și tacticile folosite în această bătălie contra sinelui, despre care Profetul a spus că este mai dureroasă și mai valoroasă decât Războiul Sfânt. Pe de altă parte, cititorii mei se vor aștepta ca eu să descriu la modul general teoriile și practicile specifice, datorită cărora „Calea” reprezintă o destinație potrivită. Acestea ar putea fi analizate grupându-le sub următoarele titluri: Sărăcie, Morțificare, Încredere în Dumnezeu și Invocare. Dacă sărăcia este un aspect negativ prin natura sa, implicând detașarea de tot ce este mundan sau nereal, celelalte trei noțiuni reprezintă contraponderea pozitivă a acestui proces, adică disciplina etică prin care sufletul este adus în starea de a avea relații armonioase cu Realitatea divină.

Spiritul fatalist care a aruncat umbra întunecată a melancoliei asupra copilăriei islamului – sentimentul că acțiunile tuturor ființelor umane sunt determinate de o Forță nevăzută și sunt prin natura lor lipsite

de orice valoare și inutile – a făcut ca renunțarea să devină literă de lege pentru ascetismul musulman timpuriu. Orice credincios adevărat este sortit să se abțină de la plăcerile nepermise, însă ascetul dobândește merit prin abținerea de la lucrurile care sunt permise. La început, renunțarea era înțeleasă aproape în mod exclusiv într-un sens material. A avea cât mai puține bunuri materiale cu puțință părea să fie mijlocul cel mai sigur de a dobândi mântuirea. Dawud al-Ta'i nu deținea nimic, în afară de un covor împletit din nuiiele, o cărămidă pe care o folosea în loc de pernă și o butelcă din piele de care se servea ca să bea apă și să se spele. Un altul visa că îi vedea pe Mālik ibn Dīnār și pe Mohammed ibn Wāsi' cum erau conduși spre paradis și că Mālik era lăsat să intre înaintea tovarășului său de drum. Atunci el strigă cuprins de uimire, deoarece considera că Mohammed ibn Wāsi' era mult mai îndreptățit să se bucure de această onoare. „Da”, veni răspunsul, „însă Mohammed ibn Wāsi' avea două cămăși, iar Mālik, doar una. Acesta este motivul pentru care Mālik este preferat”.

Idealul sufit de sărăcie merge mult mai departe de tâlcul acestei pilde. Adevărata sărăcie nu constă doar în lipsa bogăției, ci în lipsa dorinței de a deține bogăție: înima golită, precum și mâna goală. „Omul sărac” (*faqīr*) și „peregrinul cerșetor” (*derviş*) sunt numele sub care misticul mahomedan este mândru să fie cunoscut, deoarece ele sugerează faptul că s-a

debarasat de orice gând sau dorință care i-ar putea abate mintea de la Dumnezeu. „A fi separat în întregime atât de existența prezentă, cât și de existența viitoare și să nu îți dorești nimic altceva în afară de Stăpânul existenței prezente și al existenței viitoare – aceasta înseamnă să fii cu adevărat sărac.” Un astfel de *faqīr* este lipsit de existență individuală, astfel încât nu își atribuie nicio acțiune, nicio emoție sau calitate. El ar putea chiar să fie o persoană bogată, în accepțiunea comună a cuvântului, deși din punct de vedere spiritual el este cel mai sărac dintre săraci; aceasta deoarece, uneori, Dumnezeu le dăruiește sfinților Săi calitatea de a-și etala în exterior bogăția și prolixitatea pentru a-i ascunde de profani.

Niciuna dintre persoanele familiarizate cu autorii mistici nu va avea nevoie să fie informată că terminologia acestora este ambiguă și că același cuvânt acoperă în mod frecvent un mănunchi, dacă nu chiar o multitudine de semnificații care diferă mai mult sau mai puțin între ele, în concordanță cu aspectul pe care îl înfățișează. De aici și confuzia care este evidentă în textele de referință sufite. De exemplu, când „sărăcia” este explicată de un interpret ca o teorie transcendențială, iar de un altul ca o normă practică a vieții religioase, sensurile nu pot să coincidă. Privită din perspectiva celei de-a doua accepțiuni, sărăcia este doar începutul sufismului. *Faqīr*-ii, spune Jāmī, renunță la toate lucrurile lumești, cu intenția de a-l fi pe plac lui Dumnezeu. Ei sunt impulsionați

să facă acest sacrificiu ghidați de unul dintre următoarele trei motive: (a) Sperața că vor avea parte de o soartă mai ușoară în Ziua Judecării de Apoi sau frica de a nu fi pedepsiți; (b) dorința de a ajunge în paradis; (c) aspirația de a dobândi pacea spirituală și echilibrul interior. Astfel, atât timp cât nu sunt dezinteresați, ci caută să beneficieze de un avantaj în propriul interes, ei se situează sub nivelul sufetului, care nu este stăpânit de nicio dorință personală și depinde în mod necondiționat de voința lui Dumnezeu. Exact absența „sinelui” este ceea ce îl deosebește pe un sufit de un *faqīr*.

Iată câteva precepte care îi ghidează pe derviși:

Nu cerși până când nu ești înfometat. Califul Omar a biciuit un bărbat care a cerșit după ce și-a satisfăcut foamea. Când ești forțat să cerșești, nu accepta mai mult decât ai nevoie.

Fii din firea ta bun, nu te plânge de nimic și mulțumește-I lui Dumnezeu pentru sărăcia ta.

Nu îi linguși pe bogați pentru că au fost darnici cu tine și nici nu îi învinovăți pentru că nu ți-au oferit nimic.

Teme-te de pierderea sărăciei mai mult decât se teme omul bogat de pierderea bogăției.

Primește ce ți se oferă fără ca tu să fi cerut: ea este pâinea acestei zile, pe care Dumnezeu ți-o trimite: nu refuza darul lui Dumnezeu.